

Violeta Vladimira Mesarič

PAUL TILLICH KOT VOJAŠKI PRIDIGAR

UVOD

Paula Tillicha poznajo danes teologi in filozofi z vsega sveta, znan je tako v Nemčiji kot tudi v Ameriki. O tem, da je Paul Tillich v času prve svetovne vojne (1914–1918) bil tudi vojaški pridigar, kar je v veliki meri vplivalo na vse njegovo nadaljnje razmišljanje in delovanje, pa se govori nekoliko manj.

O čem je Tillich razmišljal tik pred vojno, nazorno govori njegova pridiga iz leta 1913, objavljena z naslovom *O osamljenosti*, ki jo je povedal cerkvenemu občestvu v Moabitski cerkvi v Berlinu. »Prostor, kjer se odigrava sveta podoba duše, če hrepeni po družbi, da bi se izognila osamljenosti ... to je hrepenenje, izogniti se osamljenosti. Nekaj pretresljivega je v tem nemiru duše, žgoča ljubezen, ki želi biti eno s tem, kar ljubi in se mu je pripravljena povsem odpreti do svojih najbolj notranjih globin ...« (Tillich, 1972:64.) V tem smislu tudi nadaljuje: »Vsi smo zelo osamljeni in tudi moramo biti; kajti če bi se poskušali osamljenosti povsem izogniti, bi bili še bolj osamljeni. Nujnost osamljenosti je hkrati dolžnost do osamljenosti. 'Gospod, nobenega človeka nimam!' – to je pretresljiv klic vseh nas, klic notranje osamljenosti!« (Tillich, 1972:67.)

Ob teh njegovih besedah dobimo vsaj delno razlago, zakaj se je odločil za svoje nevarno poslanstvo vojaškega pridigarja. Kot mnogi drugi je Tillich že prav na začetku vojne (1914) prostovoljno odšel na fronto v Francijo, kjer je bil neposredno izpostavljen izkušnji »pošastne realnosti« smrti in uničevanja in je svoje poslanstvo opravljal do konca vojne leta 1918 (Wehr, 1998:13). O tem, da bo vojna trajalo

dolgo in da bo imela rušilne posledice za vso Evropo, je bil Tillich prepričan že v prvih nekaj mesecih krvavih bojev.

O njegovem duhovniškem poslanstvu ter vplivu posameznih vojnih dogodkov nanj lahko izvemo iz Tillichovih osebnih pisem in iz poročil svojemu nadrejenemu vojaškemu škofu (Tillich, 1972: 71-79). Žal ne vemo, koliko je bilo teh poročil, pa vendar je iz njih moči čutiti, da je čas trajanja vojne močno vplival na mladega pridigarja in spremenil tako njegovo razumevanje ne samo vojne in vsega kar je z njo povezano; predvsem je doživljal spremembo v pogledu na življenje, na človeka in na Boga. »Postalo mu je jasno: kolikor je možno združiti teologijo in filozofijo, potem se to lahko zgodi le na tak način, da se upošteva *izkustvo brezna* (Erfahrung des Abgrundes).« (Wehr, 1998: 13.) Idealistično mišljenje, ki je navdihovalo tako njega kot mnoge njegove sodobnike, se je razbilo za vse večne čase. Vse močnejše je prihajala do izraza zavest »biti na meji« (auf der Grenze) med življenjem in smrtjo, o čemer piše v svoji istoimenski knjigi (*Auf der Grenze*). Njegovi sodelavci so ga imenovali kar *miroljubnež na meji* (Tóth, 2002:95).

Iz časa prve svetovne vojne se je do danes ohranilo okrog sto (100) Tillichovih pridig in približno trideset (30) notic k pridigam. Od vsega naštetega je bila natisnjena le ena pridiga, ki jo je Tillich imel za vojake v času po bojih pri Tahuri v Franciji leta 1915 (Tillich, 1972: 71). O svojih pridigah v času prve svetovne vojne je izjavil, da je za razliko od svojih nadrejenih bil zadržan, kar se tiče načrtnega vplivanja na večje domoljubje pri vojaki. Poskušal se je omejiti le na tisto najnujnejše. Prej omenjena natisnjena pridiga je bila izbrana, ker ni vsebovala nobenih nacionalističnih elementov, hkrati pa je dokumentirala svobodo pridigarja pri izboru bibličnega teksta. Tillich je namreč ob prehodu Starega v Novo leto (1914/15), ko se običajno berejo božična biblična berila, za pridigo izbral velikonočni tekst – Pot v Emaus (Lk 24,29).

V tej pridigi skoraj poetično doživlja slovo in pove: »Večer je, in tema je pred nami in novo leto! Kaj nam bo prineslo? Zmago, mir, vrnitev k našim ljubljanim ... ali še eno dolgo vojno, stisko in nemir, rane in smrt? Ali bo morda mrak nastopil tudi v naših življenjih? Se je k temu nagnilo tudi naše bivanje? Tega ne vemo; nikoli do zdaj

še nismo vedeli tako malo kot ob tem prehodu leta! Nikoli ni tema prihodnosti bila tako neprehodna! – In tako govorimo z učencema:¹ Ostani z nami, Gospod!« (Tillich, 1972:81.) Svojo pridigo sklene z razmišljanji: »On, ki je prišel med nas, nas v prihajajočem letu ne bo zapustil; želi ostati pri nas in z nami nositi; on hodi po vseh naših poteh ... skozi doline in čez hribe, skozi rane in napore, v življenju in smrti. – Še se sveti božično drevo, sveti v novo leto; in skozi njegovo svetlobo nam Bog govori: (...) Sem nebo, da bi prišel k tebi v tvojo noč, da bi razsvetlil tudi noč tvoje prihodnosti. Ti govoriš: Ostani pri nas, Gospod, kajti proti večeru gre. Jaz odgovarjam: Glej, jaz sem z vami vse dneve do konca sveta! Zato odidi, staro leto, veliko leto 1914, z vsem, kar si nam prineslo, z vsem, kar si nam odneslo, in pridi k nam, novo leto! Tudi če si temno, potolaženi gledamo tvoj obraz, kajti mi govorimo: 'Prepričan sem: ne smrt, ne življenje, ne angeli, ne poglavarstva, ne sedanost ne prihodnost, ne oblasti ne visokost, ne globokost, ne kakršnakoli druga stvar nas ne bo mogla ločiti od ljubezni s katero nas Bog ljubi v Jezusu Kristusu, našem Gospodu.'² AMEN.« (Tillich, 1972:82.)

VOJAŠKI PRIDIGAR – ANTROPOLOG UPANJA

Iz vojnega dnevnika Paula Tillicha je moči izvedeti, kje, kdaj, kako pogosto in predvsem kako so potekala bogoslužja za vojake, ki jih je pripravljala Tillich sam (Tillich, 1972:82). Njegova pot na fronto se je začela v nedeljo, 4. oktobra 1914, ko se je s transportnim vlakom odpravil iz Magdeburga najprej za Soest. Tam je dva dni pozneje, 6. oktobra, presedel na lokalni vlak za Herbesthal. Tako je uspel pridobiti celo pet do šest dni prednosti pred ostalim konvojem vojakov in od 11. oktobra do 2. novembra 1914 je opravil skupaj devetnajst (19) bogoslužij za vojake.³

¹ Tillich misli na biblični tekst Lk 24,29 Pot v Emaus: »Ostani z nama, kajti proti večeru gre in dan se je že nagnil.« Glej Slovenski standardni prevod *Svetega pisma*, Osnovna izdaja, Svetopisemska družba Slovenije, Ljubljana 2002.

² Glej Rim 8,38-39.

³ Seznam bogoslužij skupaj z datumi in številom navzočih pri bogoslužjih je v tekstu GW XIII izpuščen.

Prostor za bogoslužje je bil odvisen od zagotovitve varnosti za vojake in njej se je prilagajal tudi čas božjih služb. Če je bilo bogoslužje na prostem, se je to praviloma vršilo pod drevesi, saj so nasprotnikova letala neprestano preletavala in bombardirala vse pod seboj. V kolikor je možno, pa so obredi potekali v cerkvi ali pa celo na skednju. Med napadi bogoslužij ni bilo mogoče opravljati, razen če je na pomoč priskočila narava in se je vojska lahko zatekla v kakšno skalno votlino in tam našla zavetje pred nasprotnikovim obstreljevanjem. »Do sedaj sem opravil pet bogoslužij v skalnih votlinah in lahko le rečem, da so bila ena najbolj čustvenih; tudi takrat, ko so v ozadju votline stali konji in je prasketal ogenj. 'Kot prvi kristjani,' je rekel neki častnik, ki je posebej skrbel za beli oltar, razpelo in sveče ter s tem za estetski in obredni del bogoslužja. K posebnemu vzdušju pa je vplivala tudi akustika in seveda polmrak ob svetlobi, ki jo je dajal ogenj.« (Tillich, 1972:72.)

Posebnega pomena so bile pobožnosti, ki so potekale praktično na bojišču takoj za strelskimi jarki ali zaklonišči. Na hitro so sklicali proste vojake, ki so po kratki molitvi zopet odgovarjali na strele nasprotnika. Medtem ko je Tillich opravljal molitev z manjšo skupino vojakov – dva do tri vojake, so nad njihovi glavami švigali strelji, a nič jih ni odvrnilo od molitve. Kot vemo iz njegovega obsežnega življenjskega opusa, je zanj religija pomenila »čisto prevzetost z brezpogojnim« (Tillich, 1978:101), vera sama »obrat k brezpogojnemu« (Tillich, 1959:331), in takšno verovanje je skušal prenašati na svoje vojake.

Kjerkoli so potekala bogoslužja, zmeraj je bilo vse pripravljeno z veliko mero ljubezni do človeka. Poseben pomen za vojake so imeli pogovori, ki so velikokrat trajali dolgo v noč. Tudi častniki, s katerimi je Tillich velikokrat prenočeval v votlinah, so bili veseli njegove družbe, saj je velikokrat to bila edina priložnost za pogovor se z nekom, ki je navzoč samo in prav zaradi človeka. Bolj ko je človek na odgovornem položaju, manj ima sogovornikov; občutek osamljenosti je pri teh ljudeh še večji. Odrešenjski vidik krščanstva je videl Tillich predvsem v pojmu *agape*, in kriterij *agape* oziroma *ljubezen* pomeni »samopožrtvovalnost božanskega za človeško« (Tillich, 1972:487).

Velikokrat so skupaj zapeli iz pesmaric, ki jih nikoli ni bilo dovolj, da bi imel vsak svojo. Zato je Tillich zmeraj znova naročal nadrejenim, naj pošljejo nove, saj so prav častniki velikokrat ostali brez vsakršne. Kjer petje zaradi bližine sovražnika ni bilo možno, je Tillich na glas bral besedila pesmi ali psalmov, ki so bili blizu mislim in srcem posameznikov. Njegova človečnost in skrajno odgovorno etično stališče razberemo tudi iz naslednjih besed: »Ne religija, temveč upanje na mir, je živa moč v duši večine. 'To je še edino, kar premoremo,' ni nikakršna posamična izjava, temveč je temeljni ton.« (Tillich, 1972:79.) Pred nami ni toliko vojaški pridigar kot pa antropolog upanja, ki sredi vojnega vrveža ugotavlja, »da ima upanje neverjetno uporniško moč, da je to dejansko 'edino' in se lepi tudi na najtanjše trakove in je vedno tukaj« (prav tam). Tillich se zaveda, da je »naša odgovornost velika«, toda mnogo večje je nasilje dejstev, ki bodo odločala o dolžini vojne – in posledice te vojne bodo za človeštvo trajne.

Tillich kot vojaški pridigar je bil spremljevalec enote ter svetovalec vojakom in poveljujočemu častniku. Bil je varuh človekovega dostojanstva, etike in vrednot in zlasti v kritičnem trenutku varuh človečnosti. Vprašanja, kaj je ogroženost bivanja, izguba smisla, soočanje z eksistencialno praznino, Tillich ni razumel abstraktno, akademsko. Vse omenjene pojme je sam konkretno doživljal in to njegovo soočenje z breznom trpljenja in nesmisla je v času prve svetovne vojne bil začetek njegove – kot vidimo danes – zelo uspešne poti.

LITERATURA, VIRI

- Tillich, Paul (1959): Frühe Hauptwerke: v Gesammelte Werke I. Stuttgart: Evangelisches Verlagswerk.
- Tillich, Paul (1972): Impressionen und Reflexionen: v Gesammelte Werke XIII. Stuttgart: Evangelisches Verlagswerk.
- Tillich, Paul (1978): Die Frage nach dem Unbedingten: Schriften zur Religionsphilosophie: v Gesammelte Werke V. Stuttgart: Evangelisches Verlagswerk.
- Tóth, Cvetka (2002): Med metafiziko in etiko. Ljubljana: ZIFF.
- Wehr, Gerhard (1998): Paul Tillich zur Einführung. Hamburg: Junius Verlag.